

Jovan Mirković

Žrtve Vojvodine u Drugome svetskom ratu prema do sada obrađenim podacima Anketnog odbora Skupštine Automne pokrajine Vojvodine ¹

Skupština Autonomne pokrajine Vojvodine formirala je 2001. Anketni odbor za istraživanje istine o događajima u Vojvodini od 1941. do 1945. godine (dalje: AO). Cilj istraživanja je izrada popisa stradalih. Iako je i u nazivu utvrđen period 1941-1945. godine, istraživanje je delimično *pokrilo* i poratni period, uključujući stradanja nemačke i mađarske nacionalne manjine, ali nije definisan pojam *žrtve kao posledice rata*, pa nisu uvrštene neke druge moguće kategorije žrtava.

U bazi podataka moguće je prema programu za pretraživanje ukrštati desetak podataka. No, nisu *decidno* definisani vremenski i prostorni okviri te pojedine kategorije, a nije onemogućen ni unos slučajnih pogrešaka i netačnih podataka u pojedinim parametrima, što stvara poteškoće u analizi podataka.

Kada je reč o *vremenskom okviru* uvrštavani su i podaci posle oktobra 1944. godine, odnosno i posle maja 1945. godine, ne samo za pripadnike nemačke i mađarske nacionalne manjine, nego i, istina u manjem broju slučajeva, za pojedince, a za koje su navedena sledeća određenja: *umro od posledica ranjavanja, torture itd.* u godinama nakon završetka rata. *Prostorni okvir* predstavlja istorijski prostor Vojvodine te su uneti i podaci za neka mesta koja danas nisu u Vojvodini (delovi Srema u

---

¹ Prilog je iznimno uvršten u ovaj zbornik radova, iako autor nije prisustvovao 10. skupu *Dijaloga povjesničara/istoričara* nego je samo dostavio saopštenje (op.ur.)

Republici Hrvatskoj/RH, delovi Banata i Srema koji danas pripadaju Gradu Beogradu, a sa Bačkom su dati i delimični podaci za Baranju). Nije *decidno* definisana rubrika sa kategorijama stradalih nego su podaci *izmešani* u rubrikama *zanimanje*, *pripadnost vojnim i političkim organizacijama*, *osnov hapšenja i/ili pogubljenja*, *ko je naredio i ko je izvršio likvidaciju* itd. Zbog različitih prostornih i vremenskih okvira u odnosu na popis iz 1964. i reviziju toga popisa neke uporedne podatke treba ujednačiti.

U septembru 2004. sumirani su dosadašnji rezultati prikupljanja i obrade podataka. Iako obrada podataka nije dovršena, ipak dobijeni podaci daju solidnu osnovu za analizu.²

Prema do sada unetim podacima AO-a evidentirano je 71.357 smrtno stradalih lica, od toga žena 26.726 ili 37,45%. Poimenični popis je veći za 42,02% od popisa po mestu boravka iz 1964. godine (41.370), odnosno za 37,72% od do sada izvršene revizije popisa iz 1964. godine – po mestu rođenja (44.438), a kod žena 65,17% više (žene u popisu čine 22,50%) i od revizije popisa 58,57% (žene u reviziji čine 24,92%), dok uporedba sa kategorijama *logori*, *zatvori*, *deportacija i prinudni rad*³ upravo zbog već navedenih problema u definisanju kategorija nije moguća.

Po oblastima to iznosi: Srem 30.185, što je više za 50,98% u odnosu na popis, odnosno za 42,85% u odnosu na reviziju –

² Up. *Istina o događajima u periodu od 1941. do 1945. godine u Vojvodini*, zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa, Novi Sad, 2004, 398.

³ Up. J. Mirković, *Žrtve u logorima 1941-1945. godine* (Prilog izučavanju žrtava rata 1941-1945. godine u Vojvodini prema popisu iz 1964. godine i do sada izvršenoj reviziji popisa), u: *Istina o događajima...*, n.d., 35-111, te *Žrtve Vojvodine u logorima 1941-1945. prema do sada izvršenoj reviziji popisa iz 1964. godine*, u: *Dijalog povjesničara/istoričara*, 9, prir. H.-G. Fleck i I. Graovac, zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa održanog 5.-7. novembra 2004. u Vršcu (Vojvodina, Srbija i Crna Gora), Zagreb, 2005, 509-530.

žena je 7566 ili 25,07%, što je više od popisa za 68,78% (žene u popisu čine 15,96%), a od revizije popisa za 55,23% (žene u reviziji čine 19,63%); Banat 11.673, što je više za 32,83% u odnosu na popis, odnosno za 33,93% u odnosu na reviziju – žena je 5223 ili 44,74%, što je više od popisa za 75,09% (žene u popisu čine 16,59%), a od revizije popisa za 72,85% (žene u reviziji čine 18,39%); Bačka 29.499, što je više za 36,50% u odnosu na popis, odnosno za 33,98% u odnosu na reviziju – žena je 13.936 ili 47,24%, što je više od popisa za 59,48% (žene u popisu čine 30,14%), a od revizije popisa za 55,03% (žene u reviziji čine 32,18%).

Oblast	Σ	Svega		
	Ž	Podaci AO ⁴	Popis 1964.	Revizija popisa
Vojvodina	Σ	71.357	41.370	44.438
	Ž	26.726	9.309	11.072
Bačka	Σ	29.499	18.733	19.474
	Ž	13.936	5.646	6.267
Banat	Σ	11.673	7.841	7.712
	Ž	5.223	1.301	1.418
Srem	Σ	30.185	14.796	17.252
	Ž	7.566	2.362	3.387

Po godinama je u 1942. i 1944. najviše stradalih: 1942. godine 19.355 ili 27,12% (završetak *konačnog* rešenja jevrejskog i ciganskog pitanja u Banatu i Sremu, masovni zločini Nezavisne Države Hrvatske/NDH nad Srbima u Sremu, stradanje Srba i Jevreja u *raciji* u Bačkoj), a 1944. godine 18.508 ili 25,94% (konačno rešenje *jevrejskog pitanja* u Bačkoj, pojačani masovni zločini nad Srbima u Sremu, završene operacije: zločini nad civilnim stanovništvom pri povlačenju i vojni gubici u završnim operacijama).

⁴ U njih su uključena i neka naselja izvan današnjeg prostora Vojvodine.

Po nacionalnoj pripadnosti najviše je stradalo Srba: 28.176 ili 39,49%, od čega 11.132 ili 39,51% 1942. i 7295 ili 25,89% 1944. godine, a potom Jevreja: 17.334 ili 24,29%, najviše 1944. godine 8094 ili 46,69% i 1942. godine 5325 ili 30,72%. Nemaca je, dalje, stradalo 11.717 ili 16,42%: uglavnom je reč o umrlima u logorima jugoslovenskih vlasti, i to 1946. godine 5449 ili 46,51%, a 1945. godine 4474 ili 38,18%. Broju stradalih Nemaca može se dodati, prema imenu i prezimenu, i 4981 lice koje se u rubrici *nacionalnost* vodi *bez podataka*, i to 4964 lica u logoru Knićanin, osam u logoru *Kruševlje* i 26 u Pašićevu (Zmajjevo), pa ukupni broj stradalih Nemaca iznosi 16.698 ili 23,40%. Godini 1946, pak, trebalo bi isto tako dodati 4184 lica, pa je verovatni broj stradalih Nemaca te godine 9633, odnosno 57,69%. Sledeća grupacija se odnosi na lica *bez podataka* i *nepoznato*, a kojih je evidentirano 9243 ili 12,95%. Ako od ovog broja oduzmemo 4981 lice koje smo uslovno uvrstili u Nemce, tada broj lica nepoznate nacionalnosti iznosi 4652 ili 6,52%, od čega ih je 2098 ili 45,10% stradalo 1942. godine (prema prezimenima najveći broj ovih lica su verovatno srpske ili romske nacionalnosti). Smrtno je, dalje, stradao 2501 (3,50%) Mađar, i to najviše 1944. godine: 1388 ili 55,50% Mađara (1022 stradala u osvetničkom teroru od strane partizanskih snaga i 366 stradalih od mađarskih okupacionih vlasti ili kao pripadnici Narodnooslobodilačke vojske/NOV u završnim operacijama). Konačno, stradalo je 784 ili 1,10% Hrvata, 595 Roma (mada ih je po podacima iz revizije popisa 1964. evidentirano 1266: verovatno se veliki broj Roma nalazi u grupi *nepoznati* i *bez podataka* u rubrici *nacionalnost*, a ova grupacija je i inače najslabije popisana), 533 Slovaka, 167 Bunjevaca i 146 Rusina te 161 stradali u kategoriji *svi ostali*.

Ljudski gubici prema nacionalnoj pripadnosti i godini stradanja⁵

Nacionalnosti	O	(-)	pog.	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	1946.	1947.	1948.	1949.
srpska	28176	876	10	2220	11132	5111	7295	1499	16	9	4	4
jevrejska	17334	324	5	2444	5325	877	8094	259	4	1	1	
nemačka	11717	59		80	14	23	256	4474	5449	1325	27	10
bez pod. i nepoznato ⁶	9243	181	5	279	2098	624	866	239	4246	682	23	
mađarska	2501	62	2	54	68	70	1388	737	113	1	1	5
hrvatska	784	12		50	69	127	325	197	2	2		
romska	595	3		18	519	31	20	4				
slovačka	533	14	1	23	38	79	151	227				
bunjevačka	167	2		1	3	3	52	106				
rusinska	146	6		6	47	15	21	51				
ostale ⁷	161	11		22	42	24	40	21	1			
Ukupno	71357	1550	23	5197	19355	6984	18508	7814	9831	2020	56	19

⁵ Baza AO-a: delimično obrađeni podaci sa upisom 71.357 smrtno stradalih lica.

⁶ Bez podataka 8644, nepoznato 578 i (-) 21.

⁷ Manje od 100: slovenačka 40, rumunska 38, pogrešno upisana 28, ruska 27, crnogorska 11, češka 10, poljska tri i bugarska te italijanska po dva.

Srba je najviše stradalo u Sremu: 20.003 ili 70,99% (66,27% svih stradalih u Sremu), a potom u Bačkoj: 5601 ili 19,88% (18,99% svih stradalih u Bačkoj) i Banatu: 2572 ili 9,13% (22,03% svih stradalih u Banatu).

Jevreja je najviše stradalo u Bačkoj: 10.430 ili 60,17% (35,36% svih stradalih u Bačkoj), a potom u Sremu: 4097 ili 23,64% (13,57% svih stradalih u Sremu) i Banatu: 2572 ili 14,84% (24,05 svih stradalih u Banatu).

Nemaca je najviše stradalo u Bačkoj: 11.577 ili 98,80% (39,25% svih stradalih u Bačkoj) – ako ovom broju dodamo osam lica iz Kruševlja i 26 iz Pašićeva (Zmajevo), broj stradalih iznosi 11.611 ili 99,10% stradalih Nemaca (39,37% stradalih u Bačkoj), a potom u Banatu: *svoga* 75 lica, no ovom je broju potrebno dodati 4964 lica koja su stradala u logoru Kničanin, a vode se u rubrici *nacionalnost* kao *nepoznata* odnosno *bez podataka*, što čini 5039 ili 31,18% lica (43,16% svih stradalih u Banatu), i Sremu: *svaga* 65 lica.

U grupaciji *bez podataka* i *nepoznato* u Banatu se vode 5422 lica (što je 58,66% ove grupacije, odnosno 46,45% svih stradalih u Banatu), no ako oduzmemo 4964 koje smo uvrstili u Nemce, ostaje *samo* 458 lica, što je 9,85% preostalog ukupnog broja stradalih nepoznate nacionalnosti. Od 4652 lica koja su nakon korekcije ostala u ovoj grupaciji 3754 ili 80,70% se odnosi na Srem (12,44% svih stradalih u Sremu), pri čemu je verovatno, u najvećem broju, reč o Srbima i Romima.

Mađara je najviše stradalo u Bačkoj: 1163 ili 58,12% (3,94% svih stradalih u Bačkoj), a potom u Banatu: 716 ili 28,63% (6,13% svih stradalih u Banatu) i Sremu: 622 ili 24,87% (2,06% svih stradalih u Sremu).

Hrvata je najviše stradalo u Sremu: 735 ili 93,75% (2,43% stradalih u Sremu).

Evidentiranih Roma, konačno, u Sremu je stradalo 84,87%, Slovaka u Sremu 61,91%, a u Bačkoj 37,90%. U Bačkoj je stradalo i 98,80% Bunjevaca te 89,72% Rusina, a u Banatu 92,11% Rumuna.

Ljudski gubici prema nacionalnoj pripadnosti po oblastima

Nacionalnosti	Ukupno	Bačka i Baranja	Banat	Srem
Ukupno	71.357	29.499	11.673	30.185
srpska	28.176	5.601	2.572	20.003
jevrejska	17.334	10.430	2.807	4.097
nemačka	11.717	11.577	75	65
bez podataka, nepoznata (-)	9.243	67	5.422	3.754
mađarska	2.501	1.163	716	622
hrvatska	784	43	6	735
romska	595	68	22	505
slovačka	533	202	1	330
bunjevačka	167	165	2	-
rusinska	146	131	-	15
ostale	161	52	50	59

Umanjenje broja stradalih po prebivalištu i nacionalnoj pripadnosti

Mesta stradanja	Ukupno	bez pod. i nepozn.	jevrejska	nemačka	srpska	mađarska	slovačka	bunjevačka	rusinska	slovenačka	romska	hrvatska	ostale ⁸
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Bačka	243			216	17		7			1		2	
Banat	630	5		1	40	580				1			3
Srem	8102	501	2717	19	4070	362	49			6	3	363	12
	8975	506	2717	236	4127	942	56			8	3	365	15

⁸ Ostale nacionalnosti 15 (Banat tri, Srem 12): rumunska, poljska i italijanska po jedan, ruska dva, češka tri te sedam pogrešno upisanih nacionalnosti stradalih.

*Povećanje broja stradalih po prebivalištu
i nacionalnoj pripadnosti*

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14 ⁹
Bačka	941	7		1	4	926							3
Banat	117		110	5	2								
Srem	42			2	0		7			1		2	
	1100	7	110	8	36	926	7			1		2	3

Izdvajanja po prebivalištu iz Vojvodine

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14 ¹⁰
Grad Beograd	249	492	1329	15	2259	13	42			7	3	83	6
Zap. Srem-Hrvatska	393	6	1277		1816	2	6					280	6
Baranja-Hrvatska	209			209									
druga mesta	24	1	1	4	16	1	1						
Svega	7875	499	2607	228	4091	16	49			7	3	363	12

Ako se posmatra sadašnja političko-teritorijalna celina, a po mestu prebivališta, iz popisa za Srem mogu se izdvojiti stradali iz mesta koja pripadaju Gradu Beogradu (4225), Zapadnom Sremu-RH (3393), Bačkoj (350), Banatu (116) i ostalim mestima (18), ukupno 8102. Sremu treba dodati iz Bačke 28 i Banata 14 stradalih, ukupno 42 stradala. Ukupni broj stradalih u Sremu je, stoga, 22.125.

⁹ Ostale nacionalnosti, tri u Bačkoj, pogrešno su upisane.

¹⁰ Ostale nacionalnosti 12 (Grad Beograd i Zapadni Srem-RH po šest): rumunjska, poljska i italijanska po jedan, ruska dva, češka tri te četiri pogrešno upisanih nacionalnosti stradalih.

Iz Bačke treba izdvojiti 243 stradala: 209 stradalih iz Baranje, jednog stradalog iz Banata, 28 stradalih iz Srema te pet stradalih iz drugih mesta, a dodati 941: 350 stradalih iz Srema i 591 stradalog iz Banata. Stradalih je u Bačkoj, stoga, 30.197.

Iz Banata treba izdvojiti 630 stradalih: 24 stradala iz Grada Beograda, 591 stradalog iz Bačke, 14 stradalih iz Srema i jednog stradalog iz drugih mesta, a dodati 117: jednog stradalog iz Bačke i 116 stradalih iz Srema. Stradalih je u Banatu, stoga, 11.160.

Ukupno za područje današnje Vojvodine, a prema prebivalištu, treba izdvojiti iz popisa stradala lica koji teritorijalno pripadaju Gradu Beogradu (4249), Zapadnom Sremu i Baranji-RH (3602) te lica koja su imala prebivalište u drugim mestima (24), ukupno 7875. Stoga ovaj popis sadrži samo stvarni broj žrtava sa područja današnje Vojvodine: 63.482 lica.

Ljudski gubici prema nacionalnoj pripadnosti po oblastima (sadašnji prostor Vojvodine)

Nacionalnosti	Ukupno	Bačka	Banat	Srem
Ukupno	63.482	30.197	11.160	22.125
srpska	24.085	5.588	2.534	15.963
jevrejska	14.727	10.430	2.917	1.380
nemačka (korekcija iz grupe <i>nepoznato</i>)	11.489 (16.487)	11.362 (11.396)	79 (5.043)	48
bez podataka, nepoznato, (-) (korekcija)	8.744 (3.746)	74 (40)	5.417 (453)	3.253
mađarska	2.485	2.089	136	260
romska	592	68	22	502
slovačka	484	195	1	288
hrvatska	421	41	6	374
bunjevačka	167	165	2	-
rusinska	146	131	-	15
ostale ¹¹	142	54	46	42

¹¹ Rumunska 37, slovenačka 33, ruska 25, crnogorska 11, češka sedam, poljska i bugarska po dva, italijanska jedan te 24 pogrešno upisanih nacionalnosti stradalih.

Korekcijom su po mestu prebivališta na prostoru Vojvodine obrađena 63.482 lica koja su izgubila život. Upoređeno sa popisom iz 1964. to je za 34,83%, odnosno sa do sada izvršenom revizijom popisa za 30% više.

Struktura ljudskih gubitaka Vojvodine po oblastima i nacionalnoj pripadnosti

Nacionalnosti	Ukupno %	Bačka		Banat		Srem	
		% od Σ	% Bačka	% od Σ	% Banat	% od Σ	% Srem
Ukupno	100,00	47,57	100,00	17,58	100,00	34,85	100,00
srpska	37,94	23,20	18,51	10,52	22,71	66,28	72,15
jevrejska	23,20	70,82	34,54	19,81	26,14	9,37	6,24
nemačka	18,10 (25,97)	98,89 (69,12)	37,63 (37,74)	0,69 30,59	0,71 45,19	0,42 0,29	0,22
bez podataka, nepozn., (-)	13,77 (5,90)	0,85 1,07	0,25 0,13	61,95 12,09	48,54 4,06	37,20 86,34	14,70
mađarska	3,91	84,06	6,92	5,47	1,22	10,46	1,18
romska	0,93	11,49	0,23	3,72	0,20	84,80	2,27
slovačka	0,76	40,29	0,65	0,21	0,01	59,50	1,30
hrvatska	0,66	9,74	0,14	1,43	0,05	88,84	1,69
bunjevačka	0,26	98,80	0,55	1,20	0,02	-	-
rusinska	0,23	89,73	0,43	-	-	10,27	0,07
ostale	0,22	38,03	0,18	32,39	0,41	29,58	0,19

Srba je 37,94%, Jevreja 23,20%, Nemaca 18,10%, bez podataka 13,77%, Mađara 3,91%, a svih ostalih nacionalnosti 3,07%. Ako Banatu dodamo, iz grupacije *bez podataka*, 4964 stradala Nemca u logoru Knićanin i Bačkoj, osam stradalih iz logora *Kruševlje* i 26 stradalih iz Stanišića, tada broj stradalih Nemaca iznosi 16.487, što čini 25,97% ukupnih gubitaka. No, tada se i u grupi *bez podataka* ovaj broj i procenat smanjuju na 3746 ili 5,90%, čime se smanjuje i procenat Bačke u ukupnom broju stradalih Nemaca na 69,12%, a u Banatu se povećava na 30,59% (pa Nemci čine 45,19% ukupnih gubitaka u Bana-

tu). Istovremeno se smanjuje procenat stradalih lica *bez podataka* na 5,90%: znatno se smanjuje u Banatu sa 61,95% na 12,09%, kao i učešće u ukupnim gubicima Banata na 4,06%, a povećava procenat ove grupacije u Sremu u odnosu na ukupni broj na 86,34%.

Procenjeni broj stanovništva Vojvodine 1940. godine iznosio je (u 000) 1708: Bačka 818, Banat 604 i Srem 286.¹² U Bačkoj je, dakle, živelo 47,89% stanovništva Vojvodine, u Banatu 35,36% i u Sremu 16,74%. Ljudski gubici u periodu 1941-1945, odnosno do 1948. za pripadnike nemačke i mađarske nacionalne manjine iznose, prema do sada obrađenim podacima, za današnji prostor Vojvodine 3,71%: Bačka 3,69%, Banat 1,85% i Srem 7,74%. U odnosu na procentualno učešće u stanovništvu Srem, dakle, ima dva puta veće gubitke od Bačke i četiri puta veće gubitke od Banata.

---

¹² Up. *Stanovništvo Narodne Republike. Srbije od 1834. do 1953. godine*, Serija B, sv. 1, Beograd, juni 1953, *Prirodno kretanje stanovništva Srbije od 1863. do 1954. godine*, *Prikazi*, br. 20, Beograd, 1957, i Ž. Bjeljaci, *Demografsko stanje u Vojvodini pred Drugi svetski rat i nakon završetka rata*, u: *Istina o događajima... , n.d.*, 1-34.

Ljudski gubici (preko 1000 stradalih) po mestima stradanja i nacionalnoj pripadnosti

Mesta stradanja	Ukupno	bez pod. i nepoznato	jevrejska	nemačka	srpska	mađarska	slovačka	bunjevačka	rusinska	slovenačka	romska	hrvatska	ostale
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14 ¹³
Jasenovac	8849	1772	2535	2	4007	6	7	1	1		491	23	4
Auschwitz	8124	20	7980	1	115	2	4			1		1	
Gakovo	7322	1		7317	2							2	
Knićanin	4954	4947		7									
Beogradski logori i Stratišta ¹⁴	4540	188	3095	19	1150	18	19	1	1	5	4	40	
Kruševlje	3466	9	1	3449	3	1						3	
Nemačka i okupirane zemlje ¹⁵	2502	50	1128	107	1038	84	31	3	34	1	1	19	6
Sremska Mitrovica	2341	206	52	6	2055	5	4		3	1		6	3
bez podataka i nepoznato	2164	278	348	102	1070	298	24	2	4	2		24	12
Novi Sad	1384	9	860	2	435	31	12		2	4		13	16
Čurug	1280	5	45	1	844	375			2		5		3
11 mesta preko 1000 žrtava	46926	7485	16044	11013	10719	820	101	7	47	14	501	131	44

¹³ Ruska 18, rumunska 10, češka dva, bugarska i italijanska po jedan te 12 pogrešno upisanih nacionalnosti stradalih.

¹⁴ Beograd – neodređeno (13 raznih naziva) 2955, Beograd - logor *Banjica* (osam raznih naziva) 182, *Beogradsko sajmište/Zemun* (14 raznih naziva) 1403 (11 Nemaca, poratni logor).

¹⁵ Nemačka: neodređeno 622, *Mauthausen* 224, *Dachau* 83, *Bergen-Belsen* 56, *Buchenwald* 23, nemački logori do 20 žrtava (147 mesta) 328, nemački logori u Savezu Sovjetskih Socijalističkih Republika i radni logori na Istočnom frontu (35 mesta) 1114; Norveška (neodređeno i imenovana četiri mesta) 52.

*Ljudski gubici (preko 1000 stradalih) po mestima
i godinama stradanja*

Mesta stradanja	Σ	nepoznato	pogr. pod.	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	1946.	1947.	1948.-
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Jasenovac	8849	77	6	554	7436	331	369	76			
Auschwitz	8124	61	6	15	540	74	7378	50			
Gakovo	7322	1					15	3030	3350	908	18
Knićanin	4954	8					6	59	4184	671	26
Beogradski log. i stratišta	4540	76		2068	1190	450	703	43	3	4	3
Kruševlje	3466	2		2			10	1071	1982	397	2
Nemačka i okup. zemlje	2502	211	1	74	229	960	629	378	15	4	1
Sremska Mitrovica	2341	2		61	2059	101	101	13	1	1	2
bez podataka i nepoznato	2164	730		147	166	251	577	142	141	6	4
Novi Sad	1384			46	1278	7	39	11	3		
Čurug	1280		3	1	897		379				
11 mesta preko 1000	46926	1168	16	2968	13795	2174	10206	4873	9679	1991	56

Ljudski gubici (200-1000 stradalih) po mestima stradanja i nacionalnoj pripadnosti

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14 ¹⁶
Žabalj	999	5	80		639	250				1	22	1	1
Bosna	977	51	5	2	867	9	8			2	1	22	
Vukovar	810	142	26		607	3	6	2	1	1		21	1
Zrenjanin	764	87	36	2	607	5					0	2	5
Logori i zatvori u Mađarskoj	764	2	233	27	425	48	9	10	3	1		6	
Bosut	519	103			384	18						14	
Grgurevci	460	15			444								1
Ruma ¹⁷	413	32	58	3	305	2	4	1				8	
Pančevo	393	15	43	4	323	4		1					3
Sremska Rača	351	92	6		246	2	1					4	
Fruška Gora ¹⁸	295	6	6	1	274	3	1			1		3	
Mošorin	294		1		197	61					35		
Bečej	282	1	118		109	51	1					1	1
Đurđevo	229	21	1		178				29				
Susek	216	2	3		210							1	
Stanišić	213			209	4								
Mandelos	207	28			176		2						1
17 mesta (200-1000 strad.)	8186	602	616	248	5995	456	42	14	33	6	78	83	13

¹⁶ Rumunska četiri, češka tri, ruska dva, poljska jedan te tri pogrešno upisanih nacionalnosti stradalih.

¹⁷ Ruma – Leje 21 (11 Nemaca, šest Hrvata i po dva Srbina i Slovaka) streljani kao narodni neprijatelji 1944. godine.

¹⁸ Ruma – Leje 21 (11 Nemaca, šest Hrvata i po dva Srbina i Slovaka) streljani kao narodni neprijatelji 1944. godine.

*Ljudski gubici (200-1000 stradalih) po mestima
i godinama stradanja*

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Žabalj	999			2	747		248	1			1
Bosna	977	51	5	2	867	9	18			2	23
Vukovar	810	2	2	38	650	45	61	12			
Zrenjanin	764	7		169	58	239	284	5	2		
Logori i zatvori u Mađarskoj	764	10		92	233	62	283	83	1		
Bosut	519	1		7	22	70	409	10			
Grgurevci	460	1		2	316	102	39				
Ruma	413			6	293	34	70	8	1		1
Pančevo	393	1	1	109	193	3	72	12	2		
Sremska Rača	351	1		4	28	83	233	2			
Fruška Gora	295	6	6	1	274	3	1			1	3
Mošorin	294				232		62				
Bečej	282			10	218		54				
Đurđevo	229				229						
Susek	216			2	144	55	15				
Stanišić	213	1		4			14	149	38	6	1
Mandelos	207	1		1	19	113	71	2			
17 mesta (200-1000 stradalih)	8186	82	14	449	4523	818	1934	284	44	9	29

*Rekapitulacija -
Ljudski gubici po mestima stradanja i nacionalnoj pripadnosti*

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14 ¹⁹
11 mesta preko 1000 žrtava	46926	7485	16044	11013	10719	820	101	7	47	14	501	131	44
17 mesta sa 200-1000 žrtava	8186	602	616	248	5995	456	42	14	33	6	78	83	13
31 mesto sa 100-200 žrtava ²⁰	4310	240	206	283	2885	411	112	51	7	3	2	101	9
43 mesta sa 50-99 žrtava	3015	238	55	79	2302	182	32	1	9	3	2	97	15
221 mesto sa 10-50 žrtava	5306	469	158	40	3843	370	126	36	9	7	8	220	20
323 mesta sa preko 10 žrtava	67743	9034	17079	11663	25744	2239	413	109	105	33	591	632	101
druga mesta	3614	209	255	54	2432	262	120	58	41	7	4	152	20
Ukupno	71357	9243	17334	11717	28176	2501	533	167	146	40	595	784	121

¹⁹ Rumunska 38, ruska 27, crnogorska 11, češka 10, poljska tri, bugarska i italijanska po dva te 28 pogrešno upisanih nacionalnosti stradali.

²⁰ Vinkovci 199, Šid 142 civilnih žrtava, Ležimir 184, Batina 182 (178 NOV), Bački Jarak 178 (poratni logor), Trnava 171 (122 pripadnika narodnooslobodilačkog pokreta/NOP), Brčko 165 (30 civila), Subotica 162 (za 105 odgovorne okupacione vlasti, među kojima je streljano i 32 Mađara te dva Nemca 1944. i 1945. godine), Virovitica 155 (19 civila), Baranjsko-slavonski front 152 (NOV), nepoznati logori i zatvori 148, Irig 134 (112 civila), Dobrinci 132 (124 civila), Kupinovo 130, Progar 129, Bela Crkva 126 (četiri Nemca stradala kao pripadnici okupacionih vojnih snaga), Divoš 124, Bajmok 124, Sombor 124, Ridica 118 (poratni logor, 115 Nemaca), Šabac 116 (Zasavica i logor Šabac 11, Šabac 105 – 80 civila, 20 prognanika iz Bačke), Jamena 113, Ilok 110, Sirig 109, Zvornik 106 (10 civila), Kuzmin 102, Neštin 100, Zagreb 100.

*Rekapitulacija -
Ljudski gubici po mestima i godinama stradanja*

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
11 mesta sa preko 1000 žrtava	46926	1168	16	2968	13795	2174	10206	4873	9679	1991	47	9
17 mesta sa 200-1000 žrtava	8186	47	3	453	3595	1252	2479	304	44	6	1	2
31 mesto sa 100-200 žrtava	4310	207		350	347	1007	1504	860	30	1	2	1
43 mesta sa 50-99 žrtava	3015	22	1	298	534	697	1267	180	13	1	2	
221 mesto sa 10-50 žrtava	5306	67	3	552	743	1241	1924	714	48	8	2	3
323 mesta sa preko 10 žrtava	67743	1511	21	4621	19014	6371	17380	6931	9814	2009	54	17
druga mesta	3614	39	2	576	341	613	1128	883	17	11	2	2
Ukupno	71357	1550	25	5197	19355	6984	18508	7814	9831	2019	56	19

Ovim popisom prvi put su popisivani i pripadnici nemačke i mađarske nacionalne manjine koji su stradali od novih jugoslovenskih vlasti.

Nemaca je evidentirano 11717. U rubrici »Pripadnost VJOrg« za svega 20 je naznačeno da su pripadali NOP-u (14 učesnika NOB, 2 člana KPJ, 3 saradnik NOP, 1 terenac pri komandi mesta) i 1 pripadnik BVJ. U rubrici »zanimanje« evidentiran je 141 vojnik – pripadnici nemačkih oružanih snaga (2 pripadnici honveda), za 151 nema podataka, za 1766 navedena su zanimanja, 5832 navedeno »civil« bez oznake zanimanja, 2489 civil domaćica, za 1338 navedeno "dete". Prema *Leidensweg der*

*Deutschen*²¹ broj žrtava logora *Gakovo (Gakowa)* je 5827, popis AO evidentirao je 7322, za Kruševlje (Kruschiwl) 2103, a popis AO 3466, Bački Jarak (Jarek) 5240 a popis AO 178 (s napomenom da Bački Jarak nije obrađen – obrada se vrši u nastavku istraživanja, Knićanin (Rudolfsgnad) 7767 a popis AO 4954, Molin (Molidorf) 2012 takođe nije obrađen u popisu AO.

Prema *Leidensweg der Deutschen*, IV u pojedinačnom pregledu za 129 naselja (bez naselja koja nisu danas u Vojvodini) iskazano je 54539 žrtava (21,67% od obuhvaćenog stanovništva), od čega je 40390 civilnih žrtava ili 74,06% ukupnih žrtava, odnosno 16,05% obuhvaćenog stanovništva i 14149 vojnih koje čine 25,94% ukupnih žrtava, odnosno 5,62% obuhvaćenog stanovništva. Od ukupnog broja civilnih žrtava 35079 su žrtve logora ili 86,85% (13,94% obuhvaćenog stanovništva). U logorima za internirce u Jugoslaviji život je izgubilo 33372 lica (95,13% žrtava logora, 82,62% civilnih žrtava, 13,26% obuhvaćenog stanovništva), u begu iz logora život je izgubilo 140 lica (0,40% žrtava logora) i 1567 lica na prinudnom radu u Sovjetskom Savezu (4,47% žrtava logora). Među žrtvama logora je 3769 dece (10,74%) i žena 18939 (53,99%).

Zadatak našeg rada nije rasprava o sudbini nemačke nacionalne manjine u Jugoslaviji nakon 2. svetskog rata, stoga se nećemo ni upuštati u analizu uzroka i događaja.²²

²¹ *Leidensweg der Deutschen im kommunistischen Jugoslawien*, Band I-IV, München/Sindelfingen, 1994-1997.

²² Nekim stavovima u tekstualnom delu objavljene literature na nemačkom jeziku, a ističemo hvale vredan civilizacijski napor za tačnim, poimeničnim utvrđivanjem žrtava, kao npr. *Leidensweg der Deutschen*, III, ili *Verbrechen an den Deutschen*, (München, 2000)., mogu se staviti ozbiljne primedbe na objektivnost analize uzroka i ocene o odgovornosti Nemaca i pripadnika nemačke nacionalne manjine za teror i počinjene zločine u okupiranoj Jugoslaviji, kao i ocene o oslobodilačkoj borbi, jer proizlazi da su komunisti/partizani/Srbi/stanovništvo okupiranih područja (primetno je takvo stavljanje

Mađara je evidentirano 2501. U NOB i aprilskom ratu smrtno je stradalo 574 civila, pripadnika NOP 101, ukupno 675; pripadnici mađarskih okupacionih snaga ubijeni od partizana 8, pripadnici mađarskih okupacionih snaga ubijeni u borbama 85 i jedan u zarobljeničkom logoru, za 48 lica u rubrici *pripadnost VJOrg* navedeno je da su bili honvedi. Dakle proizlazi da je civila izgubilo život 1684.

Moguće je izvući sledeće podatke o stradanju Mađara od strane novih jugoslovenskih vlasti za 1084 lica i to: u logorima jugoslovenskih vlasti 121 (od čega 58 dece), likvidirale partizanske jedinice (osvetnički teror) 959 (od čega 26 policajaca), presude vojnih sudova 4; u rubrici *osnov hapšenja* za 1150 lica je navedeno *po nacionalnoj osnovi*, u rubrici *naredio likvidaciju* za 1186 je naznačeno *partizani*, a u rubrici *izvršio likvidaciju* za 1037 navedeni su *partizani*, imenovani partizanski rukovodioci, *meštani Srbi* i sl.

Knjiga Cseres Tibora²³ publikovana u Budimpešti 1991. i u hrvatskom prevodu u Zagrebu 1993. donosi podatke o stra-

---

znaka jednakosti i poistovećivanje za sve koji nisu bili "lojalni") sami odgovorni za svoje stradanje jer su "provocirali" nemačke oružane snage, koje su "sasvim legitimno" vršile streljanja talaca, odmazdu 1:100, koja "baš i nije primenjivana" jer kasnije je, koje li humanosti, primenjivana 1:50. A što su nakon "provokacija" stradala deca, žene, starci, valjda se radi "o vojnim, banditskim snagama", a možda su i deca "komunistički provokatori i banditi". Dela *Prinz Eugen* divizije marginiziraju se – pa nju su vodili oficiri iz *Reicha*. Naravno o "konačnom rešenju" (*Endlösung*) "jevrejskog pitanja", "ciganskog pitanja" i drugih "pitanja" nema gotovo ni reči. O odgovornosti za agresiju, odgovornosti okupacione sile za promene granica, državnog uređenja, za ponašanja kolaboracionističkih snaga, takođe se ne govori. Ima i korektnih ocena, kao npr. Hans Sonneleitner u Predgovoru IV toma *Leidensweg der Deutschen* (str. 11) primećuje da put k tragediji Podunavskih Švaba započinje nacifikacijom rukovodstva i dela populacije i nastojanjem državno-partijskog rukovodstva *Trećeg Reicha*, između ostalog i preko osnivanja *VOMI (Volksdeutsche Mittelstelle)*, da se instrumentalizuje nemačka nacionalna manjina u drugim zemljama za ratnu politiku.

²³ Cseres, Tibor, *Krvna osveta u Bačkoj*, Zagreb, AGM (etc.) 1993, 257.

danju mađarske nacionalne manjine u jesen 1944. godine. Knjiga je obojena antisrpski sa dosta istorijskih netačnosti. Vrednost joj je što otvara jedno neistraženo pitanje. Podatke o broju žrtava autor navodi prema svojim istraživanjima kao i navodnim istraživanjima dva rimokatolička sveštenika: Márton Szücz (Marton Sič) iz Bačkih Vinograda i József Kovács iz Martonoša. U popisu mesta sa brojem stradalih s oznakom "p" (*pontos*=tačno) navedeno je 29 mesta sa 1440 žrtava, 7 mesta s oznakom "mp" (*megközelítőleg pontos*= približno tačno) sa 2580 i devet mesta s oznakom "kb" (*körülbelül*= približno, otprilike) sa 30930 žrtava, ukupno 34950, a u knjizi je poimenično navedeno ukupno 313 lica.

Kao izvor podataka korišćena je objavljena literatura, monografije pojedinih mesta i popisi stradalih. Rad anketara na terenu proveravan je i kroz arhivsku građu. Korišćena je građa iz arhiva u Senti, Zrenjaninu, Somboru, arhiva Muzeja Vojvodine, zatim: matične knjige umrlih u logorima Kruševlje i Gakovo, matične knjige umrlih Stanišić; *Kartoteka stradalih i umrlih u Knićaninu; Imenik žrtava Drugoga svetskog rata na području subotičke opštine; Popis iz 1964. godine: Žrtve rata 1941-1945. godine; Zločini okupatora u Sremu, Novi Sad 1946; Popis žrtava rata u Petrovgradu 1941-1945. godine, Službeni list Vojvodine 1946. i dr.*

Sažetak

U septembru 2004. godine sumirani su dosadašnji rezultati prikupljanja i obrade podataka Anketnog odbora Skupštine AP Vojvodine za istraživanje istine o događajima u Vojvodini od 1941-1945. godine, odnosno do 1948. godine za pripadnike nemačke i mađarske nacionalne manjine. Prostorni okvir čini istorijski prostor Vojvodine, a u radu su izdvojeni i analizirani i podaci za današnji prostor Vojvodine. Parametri istraživanja AO nisu uvek kompatibilni sa parametrima popisa, odnosno revizije popisa iz 1964. godine.

Prema do sada unetim podacima AO evidentirano je 71.357 smrtno stradalih lica, od toga žena 26.726 ili 37,45%. Poimenični popis je veći za 42,02%

od popisa po mestu boravka iz 1964. godine, odnosno 37,72% od do sada izvršene revizije popisa iz 1964. godine (po mestu rođenja), dok uporedba sa kategorijama zbog problema u definisanju kategorija nije moguća.

Po godinama stradanja najviše je 1942. godine 19.355 ili 27,12% («konačno rešenje jevrejskog i ciganskog pitanja» u Banatu i Sremu, masovni zločini NDH nad Srbima u Sremu, stradanje Srba i Jevreja u »raciji« u Bačkoj), a zatim 1944. godine 18.508 ili 25,94% («konačno rešenje jevrejskog pitanja» u Bačkoj, pojačani masovni zločini nad Srbima u Sremu, završene operacije: zločini nad civilnim stanovništvom prilikom povlačenja, osvetnički teror nad pripadnicima nacionalnih manjina i vojni gubici u završnim operacijama).

Srba je stradalo 39,49%, Jevreja 24,29%, Nemaca 16,42% odnosno korekcijom rubrike *nacionalnost* 23,40%, grupacija *bez podataka i nepoznato* 12,95% odnosno sa korekcijom 6,52%, Mađara 3,50%, Hrvata 1,10%, Roma 595 (u reviziji popisa 1964. evidentirano je 1.266), Slovaka 533, Bunjevaca 167, Rusina 146, i svih ostalih 161.

Korekcijom po mestu prebivališta svedenom na današnji prostor Vojvodine obrađeno je 63482 lica koja su izgubila život i to: Bačka 30297, Banat 11160 i Srem 22125. Upoređeno sa popisom iz 1964. godine to je 34,83% više, odnosno sa do sada izvršenom revizijom popisa 30%.

U odnosu na procenjeni predratni broj stanovništva Vojvodine ljudski gubici u periodu iznose, prema do sada obrađenim podacima, za današnji prostor Vojvodine 3,71% (Bačka 3,69%, Banat 1,85% i Srem 7,74%). U odnosu na procentualno učešće u stanovništvu Srem ima 2 puta veće gubitke od Bačke i 4 puta od Banata.

Unos i verifikacija podataka nisu još završeni (u toku je npr. unos podataka za poratni logor Bački Jarak, unos podataka za mesta koja nisu obuhvaćena u prvom delu unosa, verifikacija unetih podataka, otklanjanje pogrešaka itd.), ali i uneti podaci daju solidnu osnovu za analizu.

Zusammenfassung

Im September 2004 wurden die bis dahin zusammengeführten Ergebnisse der vom Befragungsausschuss der Versammlung der Autonomen Provinz Vojvodina durchgeführten Datenerhebung und –Verarbeitung zu Zwecken der Untersuchung der Wahrheit über die Ereignisse in Vojvodina im Zeitraum von 1941 bis 1945, bzw. bis 1948 für die Angehörigen der deutschen und ungarischen Volksminderheit, zusammengefasst. Den räumlichen Rahmen stellt das historische Gebiet von Vojvodina dar und bei der

Arbeit wurden auch die Daten zum heutigen Gebiet von Vojvodina ausgedeutet und bearbeitet. Die Untersuchungsparameter des Befragungsausschusses sind nicht immer mit den Parametern der Verzeichnisse, bzw. der revidierten Verzeichnisse aus dem Jahr 1964 kompatibel.

Nach den bisher eingegebenen Daten des Befragungsausschusses sind 71.357 tödlich verunglückte Personen, wovon 26.726 oder 37,45% Frauen verzeichnet. Die Namensliste ist um 42,02% größer als die Liste nach dem Aufenthaltsort aus dem Jahr 1964, bzw. um 37,72% von dem revidierten Verzeichnis aus dem Jahr 1964 (nach dem Geburtsort), wobei der Vergleich der Kategorien untereinander wegen der Schwierigkeiten bei der Kategoriebestimmung nicht möglich ist.

Den Jahren nach betrachtet, sind im Jahr 1942 die meisten - 19.355 oder 27,12% Personen gefallen (»Endlösung der Juden- und Zigeunerfrage« in Banat und Sirmien, Massenverbrechen des Unabhängigen Staats Kroatien gegen die Serben in Sirmien, gefallene Serben und Juden bei der »Razzia« in Batschka), und danach im Jahr 1944 18.508 oder 25,94% (»Endlösung der Judenfrage« in Batschka, intensivere Massenverbrechen gegen die Serben in Sirmien, Abschlussoperationen: Verbrechen gegen die zivile Bevölkerung beim Rückzug, Vergeltungsterror gegen die Angehörigen der Volksminderheiten und die Militärverluste in den abschließenden Operationen).

Gefallen sind 39,49% Serben, 24,29% Juden, 16,42% Deutsche, bzw. nach der Korrektur der Sparte „Nationalität“ 23,40%, 12,95% in der Gruppe „ohne Angaben“ und „unbekannt“ bzw. nach der Korrektur 6,52%, 3,50% Ungarn, 1,10% Kroaten, 595 Roma (im revidierten Verzeichnis aus 1964 sind 1.266 verzeichnet), 533 Slowaken, 167 Bunjewer, 146 Russine und 161 alle sonstigen.

Nach der Korrektur wurden nach dem Wohnsitz, bezogen auf das heutige Gebiet von Vojvodina 63482 Personen bearbeitet, die umgekommen sind und zwar: Batschka 30297, Banat 11160 und Sirmien 22125. Verglichen mit dem Verzeichnis aus dem Jahr 1964 ist das um 34,83% mehr Personen, bzw. mit der bisher durchgeführten Revision des Verzeichnisses 30%.

Im Verhältnis zu der Einwohnerzahl in Vojvodina vor dem Krieg betragen die menschlichen Verluste in dieser Zeit, nach den bisher bearbeiteten Angaben für das heutige Gebiet von Vojvodina 3,71% (Batschka 3,69%, Banat 1,85% und Sirmien 7,74%). Im Verhältnis zum prozentualen Anteil an der Einwohnerzahl hat Sirmien zweimal mehr Verluste als Batschka und viermal mehr als Banat.

Der Eintrag und die Verifizierung der Daten sind noch nicht abgeschlossen (derzeit werden beispielsweise die Daten für das Nachkriegslager Batschki Jarak durchgeführt, die Daten für die Ortschaften, die im ersten Teil nicht berücksichtigt wurden, werden eingetragen, die eingetragenen Daten werden verifiziert, die Fehler werden behoben usw.), aber auch die schon eingetragenen Daten geben eine solide Grundlage für die Analyse.

Summary

In September 2004, there was a summary of the results of the collection and processing of data by the Survey Committee (SC) of the Assembly of the Autonomous Province of Vojvodina for the research of truth on the events in Vojvodina from 1941-1945, i.e. to 1948 in relation to the members of the German and Hungarian national minority. The territorial framework consists of the historic territory of Vojvodina, and this paper also separately analyzes data on the then territory of Vojvodina. The parameters of the research of the SC are not always compatible with the parameters of the list, i.e. of the revised list of 1964.

According to the data entered so far, the SC registered 71,357 casualties, of which 26,726 or 37.45% were women. The list with names is by 42.02% longer than the list drafted according to the place of residence of 1964, and it has 37.72% more names than the latest review of the list of 1964 (according to the place of birth), whereas it is not possible to compare different categories, due to the problems in the definition of the categories.

According to the year of death, most were killed in 1942 – 19,355 or 27.12% (»final resolution of the issue of Jews and Gipsies« in Banat and Sermium, mass crimes of the NDH against the Serbs in Sermium, Serbian and Jewish casualties in the "raid" in Bačka), and then in 1944 – 18,508 or 25.94% (»final resolution of the Jewish issue« in Bačka, increased mass crimes against Serbs in Sermium, final operations: crimes against civilian population during the withdrawal, avenging terror against the members of national minorities and military losses in the final operations).

Among the casualties, 39.49% were Serbs, 24.29% Jews, 16.42% Germans (actually, after the correction of the column "nationality" this percentage amounted to 23.40%), the group "unknown" amounted to 12.95% (after corrections 6.52%), 3.50% Hungarians, 1.10% Croats, 595 Roma (after the review of the list of 1964, the recorded number of the Roma amounted to 1,266), 533 Slovaks, 167 Bačka Croats, 146 Ruthenians, and 161 of others.

After correcting the data in accordance to the place of residence, within the boundaries of Vojvodina, as they are today, 63482 persons who lost their lives were processed: Bačka 30297, Banat 11160 and Sermium 22125. If we compare this to the list of 1964, this is by 34.83% more, i.e. after the latest review of the list - 30% more.

In relation to the estimated pre-war population of Vojvodina, and according to the data processed so far, human casualties in this period, for the territory of Vojvodina today, amount to 3.71% (Bačka 3.69%, Banat 1.85% and Sermium 7.74%). In relation to the percentage in total population, Sermium has twice as many casualties when compared to Bačka and 4 times more than Banat.

Recording and verification of the data is not yet complete (for instance, data for the post-war camp Bački Jarak are still being recorded, along with data for the places, which were not covered in the first round of recording, the recorded data have to be verified, mistakes corrected etc.). However, even the data recorded so far provide us with a solid basis for analysis.